

Valge terroriohvrite haudu Virumaal

Peale Rakveres ümbermaetud walge terrori ohwrite leidub Virumaal ka mujal rohkesti langenud tööliswõitlejate haudu. Värast 21. juuni ajaloolist pööret on töötaw rahwas kõigjal hoolega ajunud haudade waarikale korraldamisele ja nende tähistamiseks mälestusmärkidega.

Narwa-taguses Karstla wallas on maetud 7 punawäe langarit, kes langenud 1919. a. kodanlike poolt prowoitseeritud klassijõuas. Kohalike kommunistlike noorte poolt on püstitatud sellele ühiskalmule obeliski kujutaw mälestusmärk, mille tipus punane wiisnurk. Ka Nurgeri piiriäärjes Wanakülas on 1919. a. langenud punaarmeele ühishauale püstitatud mälestusmämas. Peipis ääres Alajõe on lähema nelja küla töötawa rahwa ja kalurite ühijel algatusel paigutatud mälestustahwel 1919. a. langenud punawäelastele.

Waiwara wallas asetseb tööraha wabaduse eest wõideldes langenud seltsimeeste haudu eriti rohkearwulijelt. Suurem ühishaud asetseb Wana-Sõde külas Jõh. Mullamaa tarjamaal, kus wiimseti und puhkawad walge terrori ohwritena langenud 23 punaarmee ohwiseri ja komisjari. Rohhalelised töölistegelased neid maima minnes leiwsid eest alasti jubedalt purustatud laibad. Walged meijitud roimarid olid kaaja wõtnud ijei tapetute pesu.

Kaunula ranuas K. Tuu heinamaal on ühishud kejet lepapadrikut 13 erajitule-tööliswõitlejale, kes pärit Tallinnast ja mujalt, kuid siin mõrjufalikult hukatud. Kohalike töölistegelaste poolt on hauda tähistamiseks isutatud kuuik. Ka on püütud hauda alguses lilledega kaunistada, mis aga fodaanliste walituste walwe tõttu hiljela ojutus wõimatuks. Kaunulal hukatute seas oli ka kolm naiselstijimeest, kes kangelaslikult seijid surma toonud walgete roimarite püsjitorude ees, wõttes ijege surma wastu naeratades.

Wiikonnas nn. Sürje peal poodi meijitkul fombel kohaliku tööliste komitee liige jms Mänd. Samas hukati weel 3 tundmatut seltsimeest. Waiwara jaama lähedal on maha lastud 7 eesti sõdurit, kes klassitraditkudena keeldusid mõdretuj wennatapmeijest ja klaperjahi pidameijest töölisjuhtidele. Kõigi nende Waiwara piirkonnas jadhililiku tooruse ja julma halastamatusega teostatud hukkamiste juhatajaks oli kapten Kadaja, kelle toorele kujule raske wõrdkujule leida. Seega on üldje Waiwara piirkonnas 47 langenut.

Jisaku lähedal huktafid walged terroristid 1917. a. neli töölistklassi eestwõitlejat. Terrori ohwrite wennasalm, mis Jisakust umbes poole kilomeetri kaugusel, on nüüd hästi forda seatud. Gaanikntale on aietatud rägus mälestustahwel.

Koelaa, Saara wahikonna meijas, hukati 1919. a. jaanuaris kohalike mõisaomanike poolt kaks töötawa rahwa wabaduse eest wõidelnud punawäelast. Hukatute mälestuse jäänwustamiseks tähistati hukkamispaik eialgijelt wiiketahulise punajelt puust jambaga, mis hiljem asendatakse jäänwama mälestusmärgiga.

Aluka kalmistul puhkawad walgete kae läbi langenud Aluka walla töötawa rahwa eestriindlikud wõitlejad Ambus ja Simjon.

Lüganuse l surmati 23. detf. 1917. a. esimeise walge terrori ohwrina jms Mihkel Nitsam. Et surmamine jündis kohaliku sidetontori trepil, siis on kohalik töölisterahwas Lüganuse sidetontori seinale aietanud M. Nitsami mälestuseks hakijst marmorist mälestustahwli. Ühtlasi on Lüganuse rahwaparil jms M. Nitsami mälestuseks ümber nimetatud M. Nitsami parjiks.

Püssi läheduses, Erra-Yüwa külas, ihe talupidaja tarjamaal asetsewad kahe tööliswõitleja haud. Arwutama ohwrite arwuga ühishaud asetseb Püssis, samuti ihel tarjamaal. Seal puhkawad kodanlike

klassijõuja ajal tapetud punawäelased. Püssi töörahas on mõlemat ühishauda korraldanud ja lilledega kaunistanud. Mälestusmärke seni weel püstitatud ei ole.

Mäetagusel, kohalikul kalmistul, puhkab 3 tööraha wabaduswõitluses 1919. a. langenud seltsimeest. Haudade korras-hoidmise eest on hoolitsenud kohalik töörahas. Mälestusmärki püstitatud ei ole.

Rakvere piirkonnas Mõdrikus puhkawad kohaliku kodumajanduskooli läheduses neljas ühishanas klassijõuas langenud punaarmeele. Ühishaudadele on aietatud kiwist wäljatahutud raamat eesti ja wenekeelse tekstiga: „Teie surite suure idee eest“. Haudade korrahoidmise on kohalik töörahas oma jüdameasjaks seadnud.

Salla wallas Mäiste külas Ehleri talu põllul aietseb 1919. a. jaanuarikuul tapetud Narwa tagant päritolewa tundmatu punawäelase — ihe iurkase haud. Lange-nu haud on korraldatud ja kaunistatud. Haud on piiratud punafekswärwitud aiaga, kuna edaspidi püstitatakse hauale mälestusmärk. Salla pargi juures on walgete poolt hukatud jms Oja. Kuus Salla wallast pärit tööraha wabaduse eest langenut, kes tapeti fodaanlaste käsilaste poolt Kiltis, puhkawad Simuna kalmistul. Nende hulgas oli ka kaks wenda: 19- ja 22-a. Kufed. Nende kõigi kalmud on seadnud forda M M Salla komitee.

Kiltisi randteejaama läheduses asetseb wennashaud 3 punaarmeele, kes langenud jostfaliililiku fodumaa eest 1919. a. Ühishauale on püstitatud neljatahulist hukkamismärk, mille munakujulisel tipul RSW wapp. Samba küla ehivad walged tahwliid, millel wene ja eesti keeles tekst: „Kagawene mälestus wõitlejaille jostfaliililiku fodumaa eest“.

Kunda läheduses, Katela külast umbes 2 km kaugusel asetseb ühishaud 8—10 klassijõuas langenud punawäelajele. Katela lähedal asub teinegi wennashaud, kus puhkab 21 punawäelajest-wõitlejat. Gauda hoidis warem korras keegi naisterahwas, isutatades pööslaid, mis aga wiimasel ajal hoolitseteja surma tõttu meijisusid. Värast 21. juuni pööret on haud aga uuesti korraldatud Kunda isemendiwabriku töölistliikumise juhitate tegelaste algatusel. Kunda wallas on awastatud terroriohwrite matmiskoht Kruus Wilbergi talu maa-alal, kuhu maetud 7—8 punawäelast. Kunda linnas on walge terrori ohwrite haudu kolm, mis korras hoitud juba ware-malsti. Kuid Kunda piirkonnas leidub ka weel unustuse jätetud haudu.